

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФАРМАЦІЇ

**«ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІКАРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ:
ПИТАННЯ ОСВІТИ, ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»**

МАТЕРІАЛИ
VIII Всеукраїнської науково-освітньої конференції
з міжнародною участю

27 листопада 2025 року

Харків
НФаУ
2025

УДК: 615.1:167/168:351.84:615.12:338.5

**РЕЗУЛЬТАТИ РЕТРОСПЕКТИВНОГО АНАЛІЗУ ОСНОВНИХ
ПОКАЗНИКІВ, ЯКІ ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ
СОЦІАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ АПТЕКИ ЗА ПРОГРАМОЮ
«ДОСТУПНІ ЛІКИ»**

Панфілова Г.Л., Нестеренко В.А.

Національний фармацевтичний університет МОЗ України, м. Харків, України

socpharm@nuph.edu.ua,

Резюме. Вітчизняні аптечні заклади займають важливе місце в реалізації державної політики в охороні здоров'я у напрямку впровадження соціально орієнтованих моделей медичного та фармацевтичного забезпечення населення. Аптека, що працює за програмою «Доступні ліки», у 2020–2023 роках мала змінну динаміку показників: після падіння у 2022 році, спричиненого війною, у 2023 році відбулося відновлення. Товарообіг зріс на 30%, обсяги відпущених та реімбурсованих ліків збільшилися більш ніж утричі. Домінувала роздрібна реалізація (87–95%), рівень реімбурсації піднявся до 90,34%, а середня вартість Е-рецептів зросла з 99,39 до 138,30 грн. Загалом простежується позитивна тенденція до відновлення та адаптації програми в нових умовах.

Ключові слова: аптека, державна програма «Доступні ліки», соціальні завдання аптеки, показники роботи аптеки, реімбурсація вартості ліків.

Вступ. Реалізація основних завдань державної програми «Доступні ліки» передбачає активну участь в ній аптечних закладів різних форм власності та господарювання. На початку ВООЗ 2019 р. у своєму звіті «Evaluation of the affordable medicines programme in Ukraine» досить високо оцінила ефективність цієї програми на перших етапах її реалізації в Україні [2]. Міжнародними експертами зазначалось, що програма «Доступні ліки» позитивно вплинула на показники соціально-економічної доступності препаратів, а також на вартість ліків, які входять у цю програму. У звіті зазначалось, що після впровадження цієї програми, роздрібні ціни знизилися в усіх категоріях ліків, які підпадали під дію

регулювання, окрім препаратів від бронхіальної астми. У деяких сегментах внутрішнього фармацевтичного ринку ціни та ЛЗ знизилися на 30,0-40,0% [2]. Як свідчать дані спеціальної літератури, саме показники соціально-економічної доступності ЛЗ, які мають важливе медико-фармацевтичне значення формує підґрунтя задля ефективної реалізації державної політики в системі охорони здоров'я [7-13].

З моменту запровадження зазначеної програми, а саме з 1 квітня 2017 року аптечні заклади зайняли досить активну позицію в її реалізації. Про збільшення кількості аптечних закладів, які стали приймати участь у цій програмі свідчать дані, які представлені на офіційному сайті Національної служби охорони здоров'я України [5]. Навіть війна не сильно вплинула на цей процес, а сама програма з кожним роком лише удосконалюється, як за стратегічними напрямками розвитку, так й оперативними завданнями [3,4,6]. Важливим, на нашу думку, є той факт, що з кожними роком збільшується перелік груп хворих та кількість ЛЗ, які підпадають під державну реімбурсацію вартості відпуску препаратів. Крім цього, у державному бюджеті зростають й суми асигнувань, що виділяються на реалізації зазначеної програми [3,4]. Наприклад, з 31.10.2025 р. програму «Доступні ліки» буде додатково розширено лікарськими засобами для лікування раку молочної залози (12 ЛЗ) за ткими міжнародними назвами, як Екземестан, Летрозол та Тамоксифен. Враховуючи активний розвиток програми «Доступні ліки», а також роль аптечних закладів у її реалізації метою наших досліджень стало проведення ретроспективного аналізу основних показників роботи аптеки, яка приймає участь у її реалізації з 2018 року.

Мета: провести ретроспективний аналіз основних показників, які характеризують ефективність реалізації соціальних завдань аптеки за програмою «Доступні ліки».

Методи та матеріали. Для проведення ретроспективного аналізу даних нами були обрані показники управлінського та бухгалтерського обліку (дані за 2020-2023 роки) аптеки, які здійснює обслуговування пацієнтів за програмою

«Доступні ліки». Це такі показники – загальний товарообіг, а також його структура (роздрібний та оптовий товарообіг, %); дані сум відпущених ліків за програмою, що досліджується (грн); дані реімбурсації вартості ліків, що були відпущені в аптеці за певний період часу (грн); рівень реімбурсації вартості відпущених ліків (%); середня вартості відпущених ліків за E-рецептами. Особлива увага приділялась показнику рівня (%) реімбурсації вартості відпущених ліків за цією програмою. Зазначений показник аналізувався з 2018 року тому, що з цього року аптека почала спрацьовувати з державою та пацієнтами по програмі «Доступні ліки». Досліджувалися показники за 1-3 квартали кожного з років у діючих цінах станом на 2020-2023 роки. Дослідження динаміки змін показників здійснювалося за допомогою коефіцієнтів, які розраховувалися як ланцюгові показники (значення даних відповідного року до даних попереднього періоду) – k_{n+1} . Використовувалися математико-статистичних та організаційно-економічні методи аналізу, а також комплекс загальнотеоретичних методів (історичний, логічний, порівняльний, графічний, гіпотетично-дедуктивний тощо). Вся необхідна статистична обробка даних проводилася з використанням сучасного ліцензованого програмного забезпечення (StatSoft. Inc., 2014; STATISTICA версія 12.7, травень 2015), а також стандартизованих таблиць варіаційної статистики. Значення $p < 0,05$ вважалося статистично значущим

Результати дослідження. Товарообіг є одним із найважливіших показників, який характеризує діяльність аптекних закладів. Виконання стратегічних та операційних планів розвитку аптекного закладу, а саме досягнення його прибутковості за рахунок підвищення реалізації товарів аптекного асортименту дозволяє формувати матеріально-технічну платформу задля підвищення його конкурентоспроможності на фармацевтичному ринку. В сучасних аптеках використовуються цілий комплекс заходів, які дозволяють підвищувати показники товарообігу. У таблиці 1 наведені дані аналізу даних торгово-фінансової діяльності аптеки за 2021-2023 роки у відповідності до

заявленого переліку у розділі статті «Методи та матеріали». На рис. 2 представлені результати аналізу показників товарообігу за 2020-2023 роки. Як бачимо, зміна цього показника у часі має складний характер, з збільшенням даних у 2021 році, порівняно з попереднім та стрімким його падінням у 2022 році. Зниження даних у 2022 році обумовлені початком воєнного конфлікту, якій обумовлений агресією з боку сусідньої країни. У подальшому товарообіг мав позитивну тенденцію до зростання даних (13062,78 тис. грн), так у 2023 році приріст показників дорівнював 35,0%. За даними 9 місяців 2024 року показник товарообігу складав 10246,56 тис грн.

Таблиця 1

Результати аналізу системи показників (діючі ціни) торгово-фінансової діяльності аптеки, що входить до складу регіональної мережі закладів

Показники та результати аналізу діяльності аптеки по роках					
2021	k_n	2022	k_{n+1}	2023	k_{n+2}
Товарообіг загальний (тис. грн)					
14469,16	1,23	10087,02	0,70	13062,78	1,30
Товарообіг роздрібний (тис. грн)					
12588,17	1,24	9179,19	0,73	12409,64	1,35
Товарообіг оптовий (тис. грн)					
1880,99	1,20	907,83	0,48	653,14	0,72
Співвідношення роздрібно та оптового товарообігу (%)					
87:13	–	91:9	–	95:5	–
Сума відпущених ліків за програмою «Доступні ліки» (грн)					
198207,34	1,14	56540,56	0,28	171345,86	3,03
Сума компенсацій за відпущені ліки (грн)					
164928,33	0,93	45549,08	0,28	154793,85	3,40
Рівень компенсації (%)					
83,21	0,94	80,56	0,97	90,34	1,12

Середня умовна вартість ЛЗ, які відпущені за одним рецептом за програмою «Доступні ліки»					
99,39	1,09	114,30	1,15	138,30	1,21

Аналізу дані спеціальних видань та порівнюючи отримані дані експериментальних досліджень можна стверджувати, що динаміка змін даних товарообігу аптеки, яку ми досліджували в експерименті відображає стан розвитку вітчизняного фармацевтичного ринку в цілому [3-6]. У 2022 році відмічалось падіння аптечних продажів в країні. Так, за даними вітчизняних джерел, у 2022 році обсяг аптечних продажів становив 127 млрд грн. Цей показник був на 7,20% меншим, ніж дані за попередній довоєнний рік [3,4].

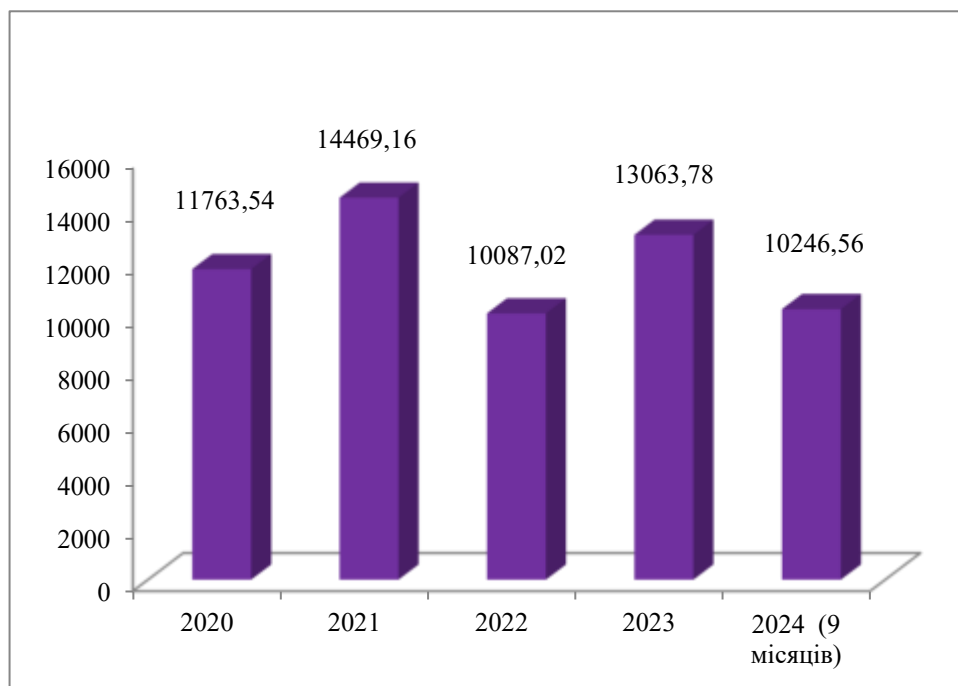

Рис. 1. Результати аналізу динаміки товарообігу мережевої аптеки за I-III квартали 2020-2024 років

Більш негативна ситуація з продажами товарів аптечного асортименту спостерігалась у разі використання в дослідженнях натуральних показників. У одиницях продажу (умовні упаковки) обсяг реалізації знизився на 29,0% та дорівнював значенню 1,25 млрд умовних упаковок. Аналогічний характер

зниження мали дані реалізації товарів аптечного асортименту, які були представлені у доларовому еквіваленті. Зниження даних продажів у 2022 році дорівнювало 21,0% та складало 4 млрд дол. США [3,4]

В свою чергу, вже у 2023 році на вітчизняному фармацевтичному ринку спостерігалось поживлення ситуації. Обсяги реалізації у гривні збільшились, порівняно з даними 2022 року, на 29,0% (164 млрд грн), у натуральних вимірах – на 4,0% (1,3 млрд умовних упаковок), а у доларах США – на 13,0% (4,52 млрд дол. США). Все ж таки, у 2023 році не вдалося вітчизняному фармацевтичному ринку досягти тих показників обсягу реалізації, які були характерні для довоєнного 2021 року. Так, обсяги реалізації товарів аптечного асортименту у 2023 році знизились, порівняно з даними 2021 року, у натуральних показниках на 27,0% [5]. Аналогічну залежність ми бачимо й за даними аналізу динаміки змін показників товарообігу мережевої аптеки. У 2023 році обсяг реалізації товарів, порівняно з даними 2021 року, знизився на 9,70%.

Характерною особливістю товарообігу аптеки, яка нами досліджується є домінування роздрібною реалізації товарів аптечного асортименту. Результати структурного аналізу товарообігу аптеки за 2021-2023 роки наведена на рис.2.

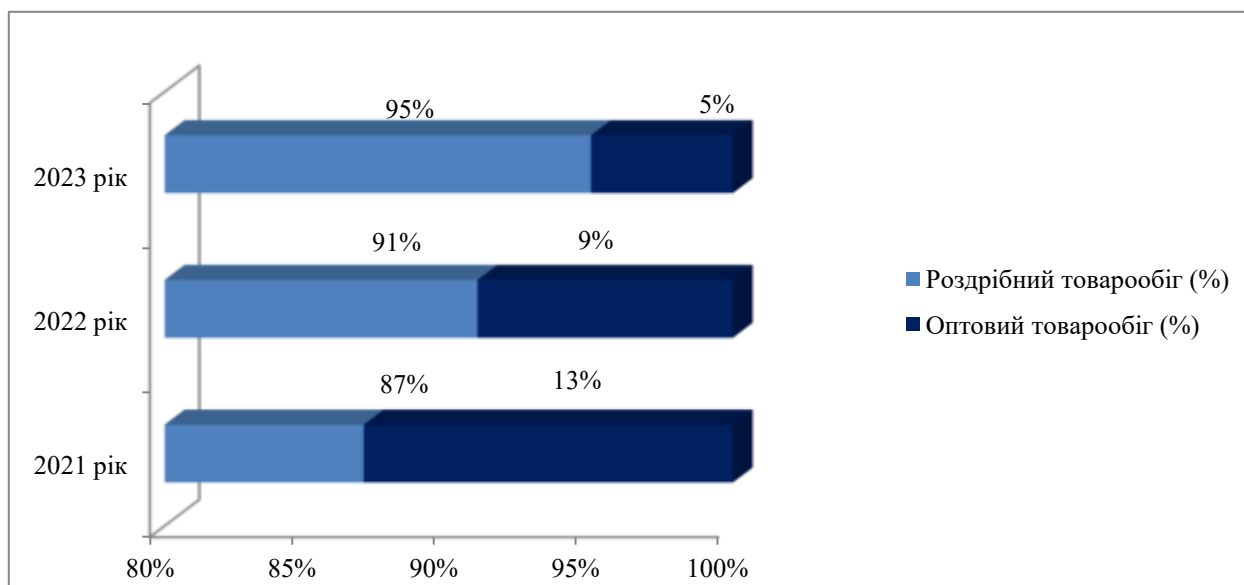

Рис. 2 Аналіз структури товарообігу мережевої аптеки за 2021-2023 роки

Як бачимо, питома вага (%) роздрібної реалізації товарів за вказаний період коливалась у діапазоні значень від 87,0% до 95,0%. Треба також відзначити, що упродовж 2021-2023 років спостерігалась тенденція до планомірного зростання питомої ваги (%) роздрібної реалізації товарів в аптеці.

Наступний показник, який характеризує стан реалізації державної програми «Доступні ліки» на рівні мережевої аптеки є загальна вартість відпущених препаратів. Як бачимо за даними таблиці 1 цей показник упродовж трьох років, як й товарообіг мав складний характер змін у часі. Так, у 2022 році ми спостерігали катастрофічне зниження цього показника майже у 5 рази (2021 рік – 198207,34 грн; 2022 рік – 56540,56 грн). Це було обумовлено значним впливом на цей показник таких факторів, як внутрішня міграція населення у більш безпечні регіони країни, зниження активності у роботі лікарів, з яким були оформлені декларації, невдосконаленістю механізмів компенсації вартості відпущених ліків, який мав місце у перші місяці війни тощо. Втілює надію, що вже у наступному 2023 році сума ліків, які були відпущені за програмою «Доступні ліки» збільшилась у 3 рази та становила 171345,86 грн. Тобто, темп (135,0%) зростання товарообігу, який ми спостерігали у 2023 році був значно нижчим, ніж дані темпів (303,0%) зростання суми відпущених ліків за програмою, яка нами досліджувалась.

Аналогічний характер змін мали також й показники сум компенсованих (реімбурсованих) ліків упродовж 2021-2023 років. У 2022 році обсяг реімбурсованих державою ліків дорівнював значення 164928,33 грн, що складало 93,0% від даних попереднього 2020 року. У 2022 році на фоні повномасштабного вторгнення з боку сусідньої країни обсяг компенсації, порівняно з даними попереднього 2021 року, зменшився на 72,0% та дорівнював 45549,08 грн, а вже у наступному 2023 році цей показник збільшився майже у 3,5 рази та дорівнював 154793,85 грн. На рис. 3. представлено аналіз динаміки змін показників рівня компенсації вартості відпущених ліків за програмою «Доступні ліки».

Незважаючи на складний характер змін цих показників, можна відзначити наявність обнадійливих, з соціально-економічної точки зору, тенденцій. Так, з 2018 по 2020 роки ми спостерігали планомірне зростання цього важливого соціально-економічного показника з 70,31% до 89,04%. Крім цього, з 2022 року він також зріс у 2023 році з 80,56% до 90,34%. Це є наслідком збільшення кількості найменувань ліків, які відпускаються з незначною доплатою з боку відвідувачів аптеки, а також істотним приростом тих торгових найменувань препаратів, які відпускається безкоштовно, тобто їх вартість на 100,0% компенсується державою (Національною службою здоров'я України).

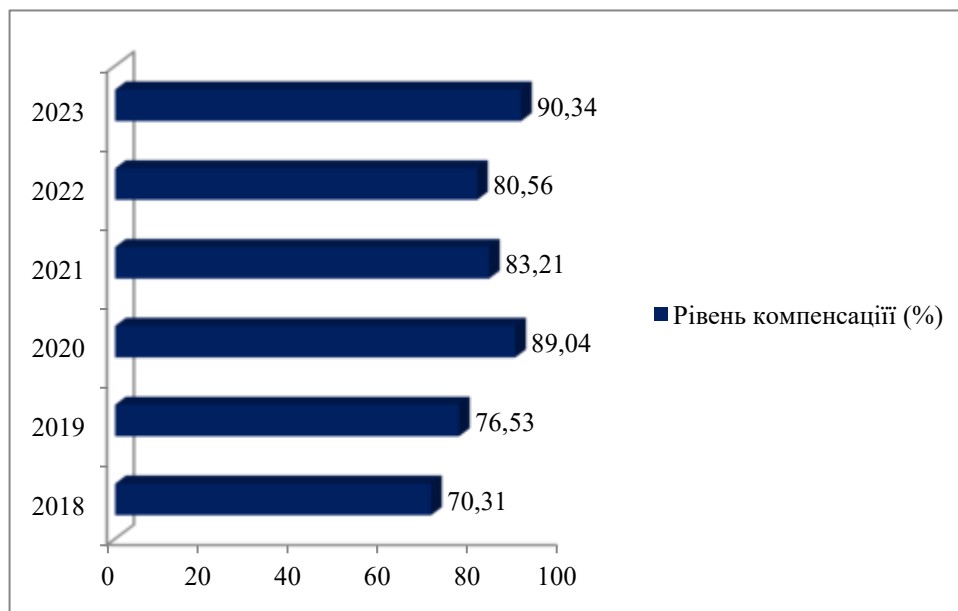

Рис. 3 Результати аналізу показників рівня (%) компенсації вартості відпущених ліків за державною програмою «Доступні ліки» за 2018-2023 роки

Як свідчать офіційні дані МОЗ України, за 5-ть років функціонування зазначеної програми, яке здійснюється під адміністрування Національною службою здоров'я України її послугами скористалося майже 4,5 млн хворих, а у 1 півріччі 2023 року – майже 2,2 млн. осіб. У відповідності до даних, які представлені в офіційних виданнях наприкінці липня 2024 року за зазначеною державною програмою було обслуговувано 5,0 млн. громадян країни [3,5,6,11]. У кінці I кварталу 2024 року в системі охорони здоров'я налічувалися 14500

аптечних закладів, які працюють у рамках реалізації зазначеної програми та було підписано 1332 договорів на здійснення відповідних послуг [3,6,11]. З розширенням кількості патологій та груп препаратів, за яким держава компенсує вартість відпущених ліків кількість користувачів зазначеної програми буде поступово збільшуватися.

Наприкінці проведеного економічного аналізу ми дослідили динаміку змін середньої умовної вартості одного Е-рецепту, за яким були відпущені ліки за вищезначеною програмою. На противагу таким показникам, як товарообіг, суми відпущених та компенсованих ліків цей показник характеризувався планомірним зростанням протягом 2021-2023 років. У 2021 році, порівняно з даними 2020 року, він збільшився на 9,0%, а вже у наступному приріст даних дорівнював 15,0%.

За даними аналізу встановлено, що середня умовна вартість одного Е-рецепту, за яким хронічні хворі отримували ліки за програмою «Доступні ліки» зросла на 21,0%, порівняно з даними попереднього 2022 року та дорівнювала 138,30 грн. Вважаємо, що на даний показник значний вплив мала зміна підходів Національного банку України до регулювання курсу долару США. Це призвело до зростання цін на споживчому ринку України, а враховуючи значну імпортозалежність вітчизняного фармацевтичного ринку вплив зазначених заходів на ціни є очікуваними. Так, станом на 04.01.2022 року курс Національного банку України дорівнював 1 долар США = 27,2782 гривні, на 04.01.2023 вже 36,5686 гривні, а у 2024 році року 38,1159 гривні [1]. Як бачимо, курс долара США за вказаний період зріс на 39,73%. Цей факт мав прямий вплив на вартість активний фармацевтичних інгредієнтів або ліків, які імпортуються в Україну. Вже за даними Проекту бюджету України курс національної валюти до долара США може сягнути 45,00 гривні, що також може ускладнювати цінову політику на вітчизняному фармацевтичному ринку.

Підсумовуючи результати проведеного аналізу основних показників, які характеризують стан виконання соціального навантаження, яке накладено на

фармацевтів за програмою «Доступні ліки» в аптеці можна стверджувати, що незважаючи на численні труднощі, колектив закладу у повному та на високому професійному рівні обсязі виконав всі необхідні функції (торгова, інформаційна, соціальна). Аптечний заклад вже на другий рік впровадження цієї програми підключився до активного виконання того соціального навантаження, яке було пов'язане з реалізацією реімбурсації вартості ЛЗ для хронічних хворих. Зараз в аптеці фармацевти не лише відпускають ЛЗ за цією програмою, а й здійснюють необхідну фармацевтичну опіку хронічним хворим.

Висновки. Встановлено, що протягом 2020-2023 роках в аптеці спостерігалась складна тенденція змін показників товарообігу, сум відпущених ліків та їх реімбурсації за програмою «Доступні ліки». Доведено, що зазначені показники знизились у 2022 році, що пов'язано з початком повномасштабного вторгнення в Україну. Вже у 2023 році вказані показники збільшилися, але цей процес мав різні темпи (%) приросту.

Доведено, що протягом 2021-2023 років товарообіг збільшився на 30,0%, а суми відпущених та реімбурсованих ліків зросли у 3,03 та 3,40 рази. У 2021 році показник відпущених ліків за програмою «Доступні ліки» зріс на 14,0%, а суми реімбурсації навпаки знизились на 7,0%. Найнижче значення сум відпущених ліків та їх компенсації спостерігалось у 2022 році ($k=28,0$ відповідно).

Характерною особливістю для аптеки, яка досліджувалась є значне домінування роздрібною реалізацією товарів аптечного асортименту в загальній реалізації. Так, у структурі товарообігу роздрібний товарообіг коливався у діапазоні значень від 87,0% до 95,0%. Упродовж 2021-2023 років спостерігається планомірне зростання питомої ваги (%) роздрібного товарообігу у структурі продажів товарів аптечного асортименту.

За результатами проведених досліджень встановлена позитивна, з соціально-економічної точки зору, тенденція до зростання рівня (%) реімбурсації (%) ліків упродовж 2018-2020 років, а також з 2022 року до 2023 року. Так, у 2020

році він дорівнював 89,04%, а у 2023 році – 90,34%. Найнижче значення цього показника спостерігалися у 2018 році (70,31%).

За даними аналізу середньої умовної вартості Е-рецептів, за якими були відпущені ліки за програмою «Доступні ліки» встановлено, що цей показник протягом 2021-2023 років планомірно збільшувався. Так, у 2021 році він дорівнював 99,39 грн, а у 2023 році – 138,30 грн, тобто зростання (%) дорівнювало 139,15%. Це обумовлено значним впливом на ціни препаратів зовнішніх факторів (збільшення курсу долару США, залежністю фармацевтичного ринку від імпорту тощо), а також розширення програми «Доступні ліки».

Література:

1. Архів курсів Національного банку України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/archive/nbu/curr/2021-12-21/> (дата звернення: 29.10.2025).
2. ВООЗ представила результати оцінки програми «Доступні ліки». Надано рекомендації. *Щотижневик «Аптека»*. 2023 р. № 40(1411). URL: <https://www.apteka.ua/article/677292> (дата звернення: 15.10.2025).
3. Кірсанов Д. Аптечний продаж за підсумками 2023 р. *Щотижневик «Аптека»*. 2024 № 01/02(1422/1423). URL: <https://www.apteka.ua/article/684747> (дата звернення: 12.10.2025).
4. Кірсанов Д. Програма реімбурсації: підсумки реалізації у I півріччі 2024 р. *Щотижневик «Аптека»*. 2024. № 30/31(1451/1452). URL: <https://www.apteka.ua/article/699337> (дата звернення: 18.10.2025).
5. Національна служба охорони здоров'я. Е-дані. Аналітичні панелі (даршборди). URL: <https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/pharmacy-map> (дата звернення: 07.11.2025).

6. Програма реімбурсації продовжує розвиватися *Щотижневик «Аптека»*. 2023. № 34(1405). URL: <https://www.apteka.ua/article/672246> (дата звернення: 11.10.2025).
7. Bansal D., Purohit V.K. Accessibility and use of Essential Medicines in Health care: current progress and challenges in India. *J Pharmacol Pharmacother*. 2013. № 4(1). P. 13–19. DOI: <https://doi.org/10.4103/0976-500X.107642> (Date of access: 02.11.2025).
8. Bruno O., Nyanchoka O. A., Ondieki M. C. Pharmaceutical care & health systems availability of Essential Medicines and supplies during the dual pull-push system of drugs acquisition in Kaliro District, Uganda. *J Pharm Care Heal Syst*. 2015. Vol. 14, Iss.23. P. 1–5. DOI: [10.4172/jpchs.S2-006](https://doi.org/10.4172/jpchs.S2-006).
9. Can people afford to pay for health care? New evidence on financial protection in Ukraine 2023. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/369097/9789289060165-eng.pdf?sequence=3> (Date of access: 12.11.2025).
10. Developing a quality framework for community pharmacy: a systematic review of international literature / A. M. Hindi et al. *BMJ Open*. 2024. Vol. 15, Iss.2. P. e079820. DOI: [10.1136/bmjopen-2023-079820](https://doi.org/10.1136/bmjopen-2023-079820).
11. How to enhance public health service utilization in community pharmacy?: general public and health providers' perspectives / K. Saramunee et al. *Res Social Adm Pharm*. 2014 Vol. 10, Iss. 2. P. 272-284.
12. Sato N., Fujita K., Kushida K. Exploring the factors influencing the quality of «Health Support Pharmacy» services in Japan: Perspectives of community pharmacists. *Res Social Adm Pharm*. 2020. Vol.16, Iss.12. P. 1686–1693. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sapharm.2020.02.012> (Date of access: 09.11.2025)
13. World Health Organization. WHO Guideline on Country Pharmaceutical Pricing Policies WHO Guideline on Country Pharmaceutical Pricing Policies. *World Health Organization*. 2020. 70 p.

Summary. Domestic pharmacies occupy an important place in the implementation of state health policy towards the introduction of socially oriented models of medical and pharmaceutical provision for the population. A pharmacy operating under the “Affordable Medicines” program showed variable dynamics in 2020–2023: after a decline in 2022 caused by the war, recovery occurred in 2023. Turnover increased by 30%, while the volumes of dispensed and reimbursed medicines grew more than threefold. Retail sales dominated (87–95%), the reimbursement rate rose to 90.34%, and the average cost of e-prescriptions increased from 99.39 to 138.30 UAH. Overall, a positive trend toward recovery and adaptation of the program under new conditions was observed.

Keywords: pharmacy, state program "Affordable Medicines", social tasks of the pharmacy, pharmacy performance indicators, reimbursement of the cost of medicines.